

Міністерство внутрішніх справ України
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

СПІЛЬНИК СЕРГІЙ ІВАНОВИЧ

УДК 343.9 (477)

**ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ ЗАСАДИ
КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ
КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ**

12.00.08 – кримінальне право та кримінологія;
кримінально-виконавче право

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук

Дніпро – 2021

Дисертацією є рукопис

Робота виконана у Класичному приватному університеті, Міністерство освіти та науки України.

Науковий консультант:

доктор юридичних наук, професор

Шаблистий Володимир Вікторович,

Дніпропетровський державний університет

внутрішніх справ, завідувач кафедри

кримінально-правових дисциплін

ННІ права та інноваційної освіти.

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, старший науковий співробітник,

Савінова Наталія Андріївна,

Національний університет «Одеська морська академія»,

директор Навчально-наукового інституту

морського права та менеджменту;

доктор юридичних наук, доцент

Козич Ігор Васильович,

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет

імені Василя Стефаника», завідувач кафедри політики

у сфері боротьби зі злочинністю та кримінального права

Навчально-наукового Юридичного інституту;

доктор юридичних наук, доцент

Балобанова Дар'я Олександрівна,

Львівський державний університет внутрішніх справ,

професор кафедри кримінального права та криминології.

Захист відбудеться 23 грудня 2021 року о 9.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 08.727.04 Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ за адресою: 49005, м. Дніпро, просп. Гагаріна, 26.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ за адресою: 49005, м. Дніпро, просп. Гагаріна, 26.

Автореферат розіслано 19 листопада 2021 року.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

В. Ф. Примаченко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Конституція України у ст. 92 проголосила, що виключно законами України визначається організація і діяльність органів і установ виконання покарань, Законом України оголошується амністія. Таке положення Основного Закону свідчить про важливість належного функціонування Державної кримінально-виконавчої служби України, структурні підрозділи якої контролюють ступінь втручання держави у права і свободи людини і громадянина, що постійно або тимчасово обмежені за рішенням суду.

Загальна кількість осіб у місцях позбавлення волі кримінально-виконавчої системи станом на 2001 рік становила 222254 особи, тоді як уже у 2021 році їх кількість становить 49823 особи. Ці статистичні дані, без їх детального вивчення, Міністерство юстиції України використовує виключно як привід «продавати занедбані тюрми». 31 грудня 2021 року завершується експериментальний проект щодо платної послуги з надання поліпшених побутових умов в слідчих ізоляторах України, запроваджений Постановою Кабінету міністрів України №305 від 22 квітня 2020 року. За його результатами має бути прийнято рішення про доцільність законодавчого закріплення платної послуги з надання поліпшених побутових умов та харчування особам, узятим під варту¹. Також варто згадати слідчих Державної кримінально-виконавчої служби України, які у 2017-2018 роках розслідували будь-які злочини, що були вчинені на території органів і установ виконання покарань.

Фактично всі тридцять років незалежності Державна кримінально-виконавча служба України функціонує в умовах постійного реформування – успадкована радянська репресивна система виконання покарань до цих пір знаходить своє відлуння у рішеннях ЄСПЛ щодо нелюдських умов тримання засуджених у виправних колоніях та СІЗО. Головним результатом діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України має бути повернення у суспільство громадянина, який не втратив соціальні зв'язки, здоров'я, має всі можливості для нормального життя. Сама ця сукупність заходів аналітичного, координаційного, виховного, запобіжного, контрольного, організаційного, управлінського, наглядового, методичного, інформаційного та освітнього характеру, що вживаються суб'єктами, наділеними державно-владними повноваженнями на спеціально-кримінологічному, індивідуальному, віктимологічному рівнях по відношенню до засуджених осіб та персоналу органів і установ, і є кримінологічною діяльністю Державної кримінально-виконавчої служби України.

¹ Статистика кількості осіб у місцях позбавлення волі кримінально-виконавчої системи.
URL: <https://kvs.gov.ua/new/note/7920/>.

Очевидно, що постійна конструктивна критика діяльності Міністерства юстиції України у напрямку реформування Державної кримінально-виконавчої служби України як збоку громадськості, так й експертного середовища, має своїм підґрунтям неналежне наукове обґрунтування її діяльності як суб'єкта протидії особливого виду злочинності – пенітенціарної.

Варто відмітити, що проблеми протидії пенітенціарній злочинності вцілому та окремих її видів висвітлено у працях різних вчених, зокрема вітчизняних: О. М. Бандурка, Д. О. Балобанова, Л. В. Багрій-Шахматов, Є. Ю. Бараш, В. С. Батиргарєєва, В. М. Бесчастний, І. Г. Богатирьов, Б. М. Головкін, О. А. Гритенко, С. Ф. Денисов, Т. А. Денисова, О. М. Джужа, І. В. Козич, Т. В. Корнякова, О. М. Костенко, О. Г. Колб, В. Я. Конопельський, І. М. Копотун, Ю. В. Кернякевич-Танасійчук, В. В. Кузнецов, Т. Є. Леоненко, О. М. Литвинов, К. Б. Марисюк, С. А. Мозоль, А. А. Музика, Ю. В. Орлов, Є. О. Письменський, М. С. Пузирьов, Н. А. Савінова, А. В. Савченко, А. Х. Степанюк, В. Я. Тацій, В. П. Тихий, В. М. Трубников, В. О. Туляков, А. Є. Фоменко, П. Л. Фріс, В. Б. Харченко, П. В. Хряпінський, В. В. Шаблистий, В. І. Шакур, О. О. Шкута, І. С. Яковець, Н. М. Ярмаш, А. М. Яценко та багато інших.

Окремо слід вказати на докторські дисертації О. О. Шкути «Теоретико-прикладні засади функціонування кримінально-виконавчої системи України», Запоріжжя, 2018 р.; Ю. В. Кернякевич-Танасійчук «Кримінально-виконавча політика України», Київ, 2019 р.; О. А. Гритенко «Теоретико-правові концептуальні засади прогресивної системи виконання та відбування покарання у виді позбавлення волі», Одеса, 2020 р.; також на докторські дисертації, в яких кримінологічна діяльність вже була предметом розгляду. Це О. С. Іщук «Теоретико-методологічні та практичні засади кримінологічної діяльності органів прокуратури України» (м. Харків, 2016 р.); Н. Є. Філіпенко «Кримінологічна діяльність судово-експертних установ України: теорія та практика» (м. Харків, 2021 р.); А. Є. Фоменко «Теоретико-прикладні засади кримінологічної діяльності Національної поліції України» (м. Харків, 2021 р.); Н. С. Сидоренко «Теоретико-прикладні засади кримінологічної діяльності органів кримінального судочинства України» (м. Дніпро, 2021 р.).

Безумовно, праці цих та інших науковців стали основою для дослідження кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України, яка в межах однієї дисертації не була предметом дослідження.

Таким чином, в сучасній науці кримінально-виконавчого права та кримінології відкритим залишається поле для наукового пошуку шляхів вирішення проблем, пов'язаних із вивченням кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України, науковим обґрунтуванням її перспективних напрямів.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема

дисертаційного дослідження узгоджується з положеннями Концепції реформування кримінальної юстиції України, затвердженої Указом Президента України від 08.04.2008 р. № 311/2008; Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13.09.2017 р. № 654-р; положеннями р. 4 Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», схваленої Указом Президента України від 12.01.2015 року № 5/2015; Плану проведення науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт Класичного приватного університету на 2021 р.

Мета і завдання дослідження. *Мета* дисертаційного дослідження полягає в тому, щоб на основі аналізу теоретичних засад, правового регулювання та практичного розв'язання Державною кримінально-виконавчою службою України завдань у сфері запобігання кримінальним правопорушенням, дослідити специфіку здійснення нею кримінологічної діяльності, а також визначити шляхи її удосконалення.

Для досягнення поставленої мети в дисертації необхідно вирішити такі основні завдання:

- охарактеризувати кримінологічну діяльність Державної кримінально-виконавчої служби України як об'єкт наукових досліджень;
- визначити методологію дослідження кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України;
- встановити структуру кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України;
- сформулювати поняття і види кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України;
- дослідити механізм реалізації кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України;
- описати наукові засади здійснення кримінологічного моніторингу Державною кримінально-виконавчою службою України;
- визначити взаємодію Державної кримінально-виконавчої служби України з іншими суб'єктами протидії злочинності;
- охарактеризувати зарубіжний досвід кримінологічної діяльності пенітенціарних установ;
- встановити критерії ефективності кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України;
- розкрити сутність інформаційно-аналітичного забезпечення та наукового супроводження кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України.

Об'єктом дослідження виступають суспільні відносини, що виникають у сфері діяльності органів та установ виконання покарань.

Предметом дослідження є теоретико-прикладні засади кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України.

Методи дослідження. *Методологічним інструментарієм проведення дослідження стали: 1) універсальні гносеологічні принципи (всебічності і повноти, об'єктивності, історизму, єдності теорії й практики); б) положення наукових теорій, зокрема правоохоронної діяльності, професійної діяльності, запобіжної діяльності тощо; 3) методологічні підходи, а саме: синергетичний, діалектичний, системний, комплексний, аксіологічний; 4) загальнонаукові й конкретно-наукові методи пізнання.*

Серед загальних методів дослідження у дисертації використано методи аналізу та синтезу, що дозволили з'ясувати суттєві ознаки досліджуваних категорій, серед яких кримінологічна діяльність, суб'єктний склад Державної кримінально-виконавчої служби України тощо, а також здійснити їх поділ на частини та види (підрозділи 1.1., 1.2, 1.3); методи індукції та дедуції – дозволили зробити висновки про сутність кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України та сформуванню уявлення про кримінологічну діяльність Державної кримінально-виконавчої служби України на основі судження про окремі її елементи (розділи 1 та 2); за допомогою історико-правового методу з'ясовано стан наукових досліджень кримінологічної діяльності загалом та кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України зокрема (підрозділ 1.1); системно-структурний метод став основою пізнання внутрішньої будови кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України як складного правового явища та дозволив з'ясувати зв'язки між окремими її елементами (розділи 3 та 4); функціональний метод використано при з'ясуванні основних напрямів здійснення кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України, тобто її функцій.

До спеціально-наукових методів пізнання віднесено формально-догматичний метод – надав можливість сформуванню дефініції поняття кримінологічна діяльність Державної кримінально-виконавчої служби України та з'ясувати її характерні риси (підрозділ 2.1); порівняльний метод – при визначенні спільного, схожого та відмінного кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України з подібною діяльністю інших суб'єктів, наділених державно-владними повноваженнями, а також кримінологічної діяльності з суміжними поняттями, серед яких правоохоронна діяльність, запобіжна діяльність тощо (розділ 1); за допомогою компаративістського методу (методу порівняльного правознавства) співставлено кримінологічну діяльність, що здійснюється пенітенціарними установами та органами в Україні та деяких європейських державах (підрозділ 3.3); при підготовці рекомендацій та пропозиції щодо вдосконалення національного законодавства з питань здійснення кримінологічної діяльності

ДКВС, використано метод правового моделювання (розділи 3 та 4); при вивченні емпіричної бази досліджено використано соціологічні методи.

Інформаційну та емпіричну основу дослідження становлять: аналітичні матеріали міністерства юстиції України, що використовувались для підготовки програмних рішень Кабінету Міністрів України, Верхового Суду, Вищого антикорупційного суду; політико-правова публіцистика, довідкові видання, статистична звітність Офісу Генерального прокурора та Державної судової адміністрації за різними напрямками роботи з 2001 року, опубліковані статистичні матеріали інших органів державної влади та місцевого самоврядування, а також власний досвід прокурорської діяльності.

Науково-теоретичне підґрунтя дисертації склали наукові праці фахівців, у тому числі зарубіжних, у галузі теорії держави і права, філософії, кримінально-виконавчого права, криминології та кримінального права, публічного управління та адміністрування, соціології, інших галузевих правових наук.

Положення та висновки дисертації ґрунтуються на нормах Конституції України, положеннях законодавчих та підзаконних нормативно-правових актів, які визначають криминологічну діяльність Державної кримінально-виконавчої служби України.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є одним з перших монографічних досліджень, у якій з використанням сучасних методів пізнання, урахуванням новітніх досягнень правової науки досліджено проблемні питання криминологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України та сформульовано авторське бачення шляхів їх вирішення. У результаті проведеного дослідження сформовано низку нових наукових положень та висновків, запропонованих особисто здобувачем. Основні з них такі:

вперше:

– на основі аналізу теоретичних засад, правового регулювання та практичного розв'язання Державною кримінально-виконавчою службою України завдань у сфері запобігання кримінальним правопорушенням, створено теоретичну концепцію її криминологічної діяльності, основою якої є ідея про те, що для виконання головних завдань щодо захисту інтересів особи, суспільства і держави шляхом створення умов для виправлення і ресоціалізації засуджених, запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як засудженими, так і іншими особами, визначення організації і діяльності органів і установ виконання покарань має відбуватися виключно законами України;

– криминологічну діяльність Державної кримінально-виконавчої служби України визначено як сукупність заходів аналітичного, координаційного, виховного, запобіжного, контрольного, організаційного, управлінського, наглядового, методичного, інформаційного та освітнього характеру, що вживаються суб'єктами, наділеними державно-владними повноваженнями на

спеціально-кримінологічному, індивідуальному, віктимологічному рівнях по відношенню до засуджених осіб та персоналу органів і установ виконання покарань задля усунення, ослаблення, нейтралізації чинників, що спричиняють вчиненню кримінальних правопорушень, перешкоджання здійснення злочинного наміру, припинення розпочатої злочинної діяльності, правового виховання осіб, схильних до вчинення кримінальних проступків та злочинів;

– визначено функції кожного суб'єкта кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України – Департаменту з питань виконання кримінальних покарань, міжрегіональних територіальних органів з питань виконання кримінальних покарань Міністерства юстиції України, органів та установ виконання покарань, слідчих ізоляторів, центрів пробації та навчальних закладів, що належать до сфери управління Державної кримінально-виконавчої служби України (контрольну, запобіжну, організаційну, координаційну, нормопроектну, методичну, освітню, соціально-виховну, ресоціалізаційну, інформаційно-аналітичну; наглядову; правоохоронну; правороз'яснювальну);

– на підставі вивчення позитивного зарубіжного досвіду, позицій учених та вивчення емпіричної бази, розроблено низку змін до законодавчих та інших нормативно-правових актів, що здатні позитивно вплинути на кримінологічну діяльність Державної кримінально-виконавчої служби України (наведено у висновках);

– аргументовано, що сутність інформаційно-аналітичного забезпечення кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України полягає у здійсненні політики у сфері боротьби зі злочинністю, яка спрямована на задоволення інформаційних потреб самої служби та/або діяльності її уповноважених суб'єктів щодо збирання, обробки та використання відомостей щодо обвинувачених (підсудних), засуджених, виправданих та осіб, судимість яких знята або погашена;

удосконалено:

– визначення кримінологічного моніторингу як форми кримінологічної діяльності, спрямованої на оптимізацію системи протидії злочинності, що полягає у безперервному спостереженні за злочинністю та пов'язаними з нею явищами, виявленні характеру, тенденцій і закономірностей в їх розвитку, обробленні, узагальненні, оцінці отриманої інформації;

– положення про те, що реалізація кримінологічного моніторингу Державною кримінально-виконавчою службою України має включати у себе стадії: 1) підготовча (полягає у визначенні об'єкта дослідження, методів, завдань, засобів, алгоритму тощо); 2) отримання первинної інформації (полягає в отриманні достовірної інформації); 3) аналізу та обробки інформації про процеси та явища, що впливають на розвиток факторів, пов'язаних з об'єктами вивчення.

– доктринальне положення про те, що основними засобами здійснення кримінологічної практичної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України є норми права, що містяться в нормативно-правових актах різних рівнів правового регулювання, а також методи, які сприяють досягненню мети кримінологічної діяльності;

дістало подальший розвиток:

– твердження про те, що під механізмом реалізації кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України у вузькому розумінні доцільно розуміти систему взаємозалежних її правових елементів, що спрямована на забезпечення безпеки суспільства шляхом виправлення та ресоціалізації засуджених та запобігання вчинення нових кримінальних правопорушень серед останніх;

– доктринальне положення про те, що мета взаємодії суб'єктів протидії злочинності полягає у встановленні контролю над злочинністю, її локалізація, нейтралізація та ліквідація. У випадку взаємодії Державної кримінально-виконавчої служби України з іншими суб'єктами протидії злочинності така мета, перш за все, полягає у встановленні контролю саме над пенітенціарною злочинністю, її локалізація, нейтралізація та ліквідація; усунення причин та умов вчинення тієї чи іншої групи кримінальних правопорушень (у випадку взаємодії Державної кримінально-виконавчої служби України з іншими суб'єктами протидії злочинності такою метою, перш за все, є усунення причин та умов існування пенітенціарної злочинності);

– положення про те, що систему кримінологічних заходів, що вживаються Державною кримінально-виконавчою службою України, складають: соціально-виховні заходи, ресоціалізаційні заходи, заходи сприяння засудженим, які готуються до звільнення, наглядові заходи, запобіжні (профілактичні) заходи, освітні заходи, інформаційно-аналітичні заходи, оперативно-розшукові заходи.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані:

– у науково-дослідній сфері – для подальшого розроблення теоретико-правових проблем та наукового дослідження реалізації кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України;

– у галузі нормотворчості – для підготовки і уточнення низки програмних рішень і документів, присвячених кримінологічній діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України;

– у правозастосовній діяльності – для вдосконалення та підвищення ефективності функціонування правоохоронних органів, зокрема під час реалізації діяльності по усуненню причини та умов, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень;

– в освітньому процесі – при підготовці підручників та навчальних посібників із дисциплін «Кримінологія», «Кримінально-виконавче право», «Захист прав засуджених в Україні» тощо.

Апробація матеріалів дисертації. Підсумки розробки проблеми в цілому, окремих її аспектів, одержані узагальнення і висновки були оприлюднені дисертантом на наступних міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Пріоритетні напрямки розвитку правової системи України (м. Київ 14-15 листопад 2018 року); «Проблемні питання, досягнення та інновації фундаментальних та прикладних досліджень» (м. Київ, 09–10 лютого 2019 р.); «Пріоритети розвитку юридичних наук у XXI столітті» (м. Київ, Україна, 17–18 липня 2019 р.); «Виклики сучасності та наукові підходи до їх вирішення» (м. Київ, 12–13 серпня 2020 р.); «Сучасні правові системи світу в умовах глобалізації: реалії та перспективи» (м. Київ, 15–16 вересня 2020 р.); «Перспективні напрямки розвитку юридичної науки у XXI сторіччі (м. Київ, 17–18 лютого 2021 р.); «Науково-практичні засади розвитку наукової думки на сучасному етапі державотворення» (м. Київ, 22–23 вересня 2021 р.).

Публікації. Основні положення, висновки та пропозиції, що сформульовані за результатами дисертаційної роботи, відображені в одній одноособовій монографії, 16 статтях, опублікованих у наукових виданнях України, визнаних фаховими з юридичних наук, 4 статтях, опублікованих у наукових періодичних виданнях інших держав з напрямку, з якого підготовлено дисертацію, 6 працях апробаційного характеру на наукових форумах різного рівня.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотації, вступу, чотирьох розділів, які об'єднують 10 підрозділів, висновків, списку використаних джерел та двох додатків. Загальний обсяг дисертації становить 412 сторінок, з яких основний текст дисертації займає 347 сторінок, список використаних джерел розташований на 46 сторінках (411 найменувань), додаток – на 4 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовується актуальність теми, висвітлюється ступінь її наукової розробленості, формулюються об'єкт, предмет, мета та задачі дослідження, визначаються теоретико-методологічні основи й емпірична база, обґрунтовується наукова новизна одержаних результатів, їх теоретичне та практичне значення, форми апробації та структура дисертаційної роботи.

Розділ 1 «Теоретико-методологічні засади дослідження кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України» містить три підрозділи.

У підрозділі 1.1 *«Кримінологічна діяльність Державної кримінально-виконавчої служби України як об'єкт наукових досліджень»* встановлено, джерельний базис наукової розвідки складають доктринальні праці, які диференційовано на такі групи: а) роботи дослідників, в яких з'ясовувалась сутність кримінологічної діяльності як явища правової дійсності, а також особливості її здійснення різними суб'єктами, наділеними державно-владними повноваженнями; б) праці, в яких вчені досліджували види кримінологічної діяльності, зокрема кримінологічне прогнозування, кримінологічне планування, кримінологічну профілактику та кримінологічну експертизу; в) доробки вчених, у центрі дослідження яких була юридична природа кримінологічного забезпечення та кримінологічного супроводу; г) наукові джерела, присвячені особливостям попереджувальної (запобіжної) діяльності, що здійснюється органами та установами Державної кримінально-виконавчої служби України.

Проведений аналіз наукових джерел дозволяє стверджувати, що вченими все більше приділяється уваги питанням, пов'язаних з кримінологічною діяльністю органів державної влади, їх службових та посадових осіб. Серед праць учених особливу увагу приділено докторській дисертації О. О. Шкути *«Теоретико-прикладні засади функціонування кримінально-виконавчої системи України»*, Запоріжжя, 2018 р.; Ю.В. Кернякевич-Танасійчук *«Кримінально-виконавча політика України»*, Київ, 2019 р.; О.А. Гритенко *«Теоретико-правові концептуальні засади прогресивної системи виконання та відбування покарання у виді позбавлення волі»*, Одеса, 2020 р.; також на докторські дисертації, в яких кримінологічна діяльність вже була предметом розгляду. Це О. С. Іщук *«Теоретико-методологічні та практичні засади кримінологічної діяльності органів прокуратури України»* (м. Харків, 2016 р.); Н. Є. Філіпенко *«Кримінологічна діяльність судово-експертних установ України: теорія та практика»* (м. Харків, 2021 р.); А. Є. Фоменко *«Теоретико-прикладні засади кримінологічної діяльності Національної поліції України»* (м. Харків, 2021 р.); Н.С. Сидоренко *«Теоретико-прикладні засади кримінологічної діяльності органів кримінального судочинства України»* (м. Дніпро, 2021 р.).

У підрозділі 1.2 *«Методологія дослідження кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України»* наголошено на тому, що при здійсненні наукової розвідки обраного предмету дослідження використано такий методологічний інструментарій:

1) універсальними гносеологічними принципами всебічності і повноти – імперативні вимоги всебічності та повноти зумовили необхідність висвітлення різних аспектів здійснення кримінологічної діяльності підрозділами Державної кримінально-виконавчої служби України, їх організації та взаємодії як між

собою, так і з іншими суб'єктами правоохоронної діяльності, визначення загальних та специфічних рис такої діяльності у взаємозв'язку з дотичними до неї явищами правової дійсності. Для цього в ході здійснення наукової розвідки було використано як нормативні, так і доктринальні джерела кримінологічної науки та суміжних наук, а також результати здійснення практичної кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України; об'єктивності – вимагав дослідження кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України, враховуючи різні наукові підходи до розуміння сутності кримінологічної діяльності як явища правової дійсності, виключаючи одностороннє доктринальне бачення цього феномену, враховуючи його складність і багатогранність, не допускаючи суб'єктивізму та упередженості, а також зважаючи на існуючі зміни в кримінологічній парадигмі; історизму – дозволив дослідити процес виникнення, походження та розвитку кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України за період незалежності нашої держави, а також висвітлити стан наукових досліджень такої діяльності; єдності теорії й практики – формулювання теоретичних умовиводів та висновків про юридичну природу кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України, виходячи з існуючої практики її здійснення, інформацію про яку можна почерпати виходячи з аналізу результатів практичної кримінологічної діяльності цього органу державної влади;

2) положеннями наукових теорій, зокрема правоохоронної діяльності, професійної діяльності, запобіжної діяльності тощо;

3) методологічними підходами, а саме: синергетичним, діалектичний (дозволив з'ясувати причинно-наслідкові зв'язки кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України з дотичними до неї явищами правової дійсності, а також зв'язки між різними формами її здійснення), системним, комплексний (дозволив розглянути кримінологічну діяльність Державної кримінально-виконавчої служби України як багатоаспектний правовий феномен, з урахуванням її схожих та відмінних рис з іншими видами правозастосовної діяльності, з'ясувати її структуру та функціональне призначення.), аксіологічний (з'ясування ролі кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України у забезпеченні загальнолюдських цінностей, перед усім, життя і здоров'я, прав та свобод людини);

4) загальнонауковими й конкретно-науковими методами пізнання.

У підрозділі 1.3 «Структура кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України» визначено, що структура кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України являє собою взаємозв'язок її складових частин (елементів), сукупність яких утворює внутрішню будову цього явища правової дійсності. Невід'ємними

елементами кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України є: суб'єкти, об'єкти, дії (заходи), засоби та форми діяльності.

До суб'єктів кримінологічної діяльності ДКВС України віднесено: Департамент з питань виконання кримінальних покарань, міжрегіональні територіальні органи з питань виконання кримінальних покарань Міністерства юстиції України, органи та установи виконання покарань, зокрема слідчі ізолятори й центри пробації, навчальні заклади, що належать до сфери управління Державної кримінально-виконавчої служби України. При здійсненні кримінологічної діяльності вказані суб'єкти виконують такі функції: а) контрольну; б) запобіжну; в) організаційну; г) координаційну; д) нормопроектну; е) методичну; є) освітню; ж) соціально-виховну; з) ресоціалізаційну; и) інформаційно-аналітичну; і) наглядову; ї) правоохоронну; й) правороз'яснювальну.

Доведено, що об'єктами кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України є соціально-правові явища на які спрямована така діяльність. До них, зокрема, належать: а) правосвідомість та правова поведінка засуджених; б) правосвідомість та правова поведінка персоналу органів та установ Державної кримінально-виконавчої служби України; в) детермінанти вчинення кримінальних правопорушень в місцях несвободи; г) поведінка потенційних жертв кримінальних правопорушень, що знаходяться в місцях несвободи.

Розвинуто твердження про те, що систему кримінологічних заходів, що вживаються органами та установами Державної кримінально-виконавчої служби України складають: соціально-виховні заходи, ресоціалізаційні заходи, заходи сприяння засудженим, які готуються до звільнення, наглядові заходи, запобіжні (профілактичні) заходи, освітні заходи, інформаційно-аналітичні заходи, оперативно-розшукові заходи.

Розділ 2 «Поняття та механізм реалізації кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України» складається з двох підрозділів.

У підрозділі 2.1 «Поняття кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України» доведено, що під поняттям кримінологічна діяльність Державної кримінально-виконавчої служби України слід розуміти сукупність заходів аналітичного, координаційного, виховного, запобіжного, контрольного, організаційного, управлінського, наглядового, методичного, інформаційного та освітнього характеру, що вживаються суб'єктами, наділеними державно-владними повноваженнями на спеціально-кримінологічному, індивідуальному, віктимологічному рівнях по відношенню до засуджених осіб та персоналу органів і установ Державної кримінально-виконавчої служби України задля усунення, ослаблення, нейтралізації чинників, що спричиняють вчиненню кримінальних правопорушень,

перешкоджання здійснення злочинного наміру, припинення розпочатої злочинної діяльності, правового виховання осіб, схильних до вчинення кримінальних проступків та злочинів.

Визначено функції кожного суб'єкта кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України – Департаменту з питань виконання кримінальних покарань, міжрегіональних територіальних органів з питань виконання кримінальних покарань Міністерства юстиції України, органів та установ виконання покарань, слідчих ізоляторів, центрів пробації та навчальних закладів, що належать до сфери управління Державної кримінально-виконавчої служби України (контрольну, запобіжну, організаційну, координаційну, нормопроектну, методичну, освітню, соціально-виховну, ресоціалізаційну, інформаційно-аналітичну; наглядову; правоохоронну; правороз'яснювальну).

У підрозділі 2.2 *«Механізм реалізації кримінологічної діяльності державної кримінально-виконавчої служби України»* розвинуто твердження про те, що під механізмом реалізації кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України у вузькому розумінні доцільно розуміти систему взаємозалежних її правових елементів, що спрямована на забезпечення безпеки суспільства шляхом виправлення та ресоціалізації засуджених та запобігання вчинення нових кримінальних правопорушень серед останніх.

У свою чергу, ефективність механізму реалізації кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України має досягатися шляхом реалізації мети кримінально-виконавчої діяльності із найменшими для останньої витратами.

Розділ 3 «Окремі напрямки кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 3.1 *«Наукові засади здійснення кримінологічного моніторингу Державною кримінально-виконавчою службою України»* констатовано, що під кримінологічним моніторингом запропоновано розуміти форму кримінологічної діяльності, спрямовану на оптимізацію системи протидії злочинності, що полягає у безперервному спостереженні за злочинністю та пов'язаними з нею явищами, виявленні характеру, тенденцій і закономірностей в їх розвитку, обробленні, узагальненні, оцінці отриманої інформації.

Доведено, що кримінологічний моніторинг та моніторинг криміногенної ситуації не є тотожними поняттями, адже перший являє собою більш широке за обсягом поняття, що охоплює моніторинг криміногенної ситуації (під яким розуміється система постійного спостереження, змістом якої є збирання, аналіз та оцінка факторів, що формуються на момент вчинення кримінального правопорушення).

У ході проведення кримінологічного моніторингу суб'єкт має дотримуватись ряду принципів, серед яких: принцип законності (кримінологічна інформація має бути отримання виключно законними шляхами), принцип достовірності; принцип добросовісності (Державна кримінально-виконавча служба України, як суб'єкт моніторингу, повинна чітко керуватися визначеними засадами та принципами проведення даного напрямку діяльності), принцип відповідності та актуальності (суб'єкт отримує від пенітенціарних установ та інших органів лише актуальну інформацію), принцип обов'язкового врахування (отримані внаслідок проведення кримінологічного моніторингу результати повинні бути враховані в подальшій діяльності).

Встановлення об'єкта кримінологічного моніторингу – одне з найбільш важливих завдань, що стоїть перед суб'єктом проведення даної форми кримінологічної діяльності на підготовчій стадії. Об'єктом кримінологічного моніторингу в контексті діяльності Державної кримінально-виконавчої служби можуть виступати встановлення об'єктивної і повної оцінки сформованої криміногенної обстановки в установах виконання покарань; проведення моніторингу всіх успішно реалізованих і «провальних» раніше діючих концепцій з роботи Державної кримінально-виконавчої служби (як окремо, так і в частині взаємодії з іншими суб'єктами) в контексті запобігання кримінальним правопорушенням; здійснення моніторингу ефективності роботи Державної кримінально-виконавчої служби України в питанні протидії злочинності для того, щоб розкрити найбільш типові та поширені помилки у цій сфері, які також впливають на загальний стан проблеми тощо.

У підрозділі 3.2 «Взаємодія Державної кримінально-виконавчої служби України з іншими суб'єктами протидії злочинності» запропоновано розглядати під взаємодією суб'єктів протидії злочинності частину суспільних відносин, що здійснюється у законний спосіб та виникає між рівними за своїми правами та обов'язками суб'єктами (два та більше), виражається у виконанні узгоджених за завданням, місцем, часом та способом дій, спрямованих на протидію злочинності.

Доведено, що Державна кримінально-виконавча служба України взаємодіє в питаннях протидії злочинності зі спеціальними (Національна поліція України, Служба безпеки України, Національна гвардія України та інші правоохоронні органи) та загальними суб'єктами (органи місцевого самоврядування, громадськість, заклади освіти, ЗМІ, релігійні організації тощо). Взаємодія Державної кримінально-виконавчої служби України зі ЗМІ дозволяє: 1) підвищити рівень довіри до працівників такого правоохоронного органу; 2) виробити позитивну громадську думку щодо ефективності результатів відбування покарання (особа, яка відбула покарання (особливо у виді позбавлення волі) має сприйматися як людина, яка розпочинає життя «з

чистого листа», а не як маргінально налаштований елемент, якого варто сторонитись; 3) зменшити кількість вчинюваних злочинів та кримінальних проступків.

У підрозділі 3.3 «Зарубіжний досвід кримінологічної діяльності пенітенціарних установ» встановлено норми подібності та відмінності між зарубіжним та національним досвідом кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України, надано пропозиції щодо його гармонізації. Зокрема, здійснено аналіз зарубіжного досвіду кримінологічної діяльності пенітенціарних установ (Азербайджанська Республіка, Республіка Вірменія, Грузія, Республіка Казахстан, Латвійська Республіка, Республіка Болгарія, Республіка Польща), що дозволив доповнити пропозиції щодо модернізації вітчизняного законодавства в частині реалізації Державною кримінально-виконавчою службою України кримінологічного напрямку своєї діяльності. Зокрема, окреслено передбачені чинним законодавством України основні напрями кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України; 2) враховано недоліки, що існують в роботі пенітенціарних установ зарубіжних держав в частині здійснення ними кримінологічної діяльності; 3) сформовано пропозиції щодо внесення змін до вітчизняних законодавчих актів, що регулюють діяльність Державної кримінально-виконавчої служби України тощо.

Встановлено, що у вітчизняному законодавстві та практиці діяльності правоохоронних органів робиться акцент лише на виявлення та припинення злочинів та кримінальних проступків, тоді як найбільш важлива форма протидії злочинності (якою, в сучасних розвинених країнах виступає профілактика кримінальних правопорушень) залишається поза увагою. Доведена доцільність закріплення цього напрямку діяльності на законодавчому рівні. При цьому доречно розширити дану функцію до загальних завдань Державної кримінально-виконавчої служби України, що передбачені у ч. 1 ст. 1 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України».

Розділ 4 «Шляхи удосконалення кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України» складається з двох підрозділів.

У підрозділі 4.1 «Ефективність кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України та її вимір» встановлено, що Державна кримінально-виконавча служба України займає окрему шаблину у кримінологічній та кримінально-виконавчій політиці країни, які в свою чергу виступають системоутворюючими елементами підсистеми боротьби зі злочинністю.

Стверджується, що визначення ефективності кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України відіграє визначну роль під час пошуку шляхів удосконалення кримінологічної діяльності Державної

кримінально-виконавчої служби України. Особливої уваги це питання набуло в сучасних умовах політичного розвитку України та удосконалення державної політики у сфері боротьби зі злочинністю. Разом із тим, встановлено, що під ефективністю кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України доцільно розуміти – забезпечення безпеки суспільства шляхом виправлення та ресоціалізації засуджених та запобігання вчинення нових кримінальних правопорушень серед останніх. Поряд із тим, аргументовано, що ефективність кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України безпосередньо залежить від нормативно-правового супроводження.

У підрозділі 4.2 *«Інформаційно-аналітичне забезпечення та наукове супроводження кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України»* аргументовано, що під інформаційно-аналітичним забезпечення кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України пропонується розуміти – здійснення державної політики у сфері боротьби зі злочинністю, яка спрямована на задоволення інформаційних потреб Державної кримінально-виконавчої служби України та/або діяльність уповноважених суб'єктів Державної кримінально-виконавчої служби України щодо збирання, обробки та використання відомостей щодо обвинувачених (підсудних), засуджених, виправданих та осіб, судимість яких знята або погашена.

У свою чергу вдосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України доцільно здійснювати у наступних напрямках: підвищення матеріально-технічного забезпечення та наукового супроводження; залучення до інформаційно-аналітичної діяльності досвідчених фахівців у галузі інформаційних технологій; забезпечення належного рівня безпеки інформаційних баз даних; актуалізація нормативно-правової бази шляхом внесення змін та доповнень тощо. Разом зі тим, констатовано, що інформаційно-аналітичне забезпечення кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України залежить від наукового супроводження останньої. Разом зі тим, прийняття постанови «Про затвердження Положення про Національну електронну науково-інформаційну систему» зможе позитивно вплинути на наукове супроводження державної політики у сфері боротьби зі злочинністю.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення й запропоновано нове вирішення наукової проблеми – розробки теоретико-прикладних засад кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України. У результаті дослідження сформульовано низку висновків, пропозицій і рекомендацій, спрямованих на досягнення поставленої мети.

1. Характеристика кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України як об'єкт наукових досліджень дала змогу стверджувати, що до сьогодні ґрунтовно не були дослідженими у кримінологічній науці питання, що торкалися: а) методологічного інструментарію дослідження кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України; б) поняття, принципів та структури кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України; в) пріоритетів, рівнів та наукових засад управління кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України; г) взаємодії Державної кримінально-виконавчої служби України з іншими суб'єктами протидії злочинності при здійсненні кримінологічної діяльності; д) зарубіжного досвіду кримінологічної діяльності пенітенціарних установ; е) правового регулювання та ефективності кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України, її виміру; є) механізму реалізації кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України; ж) інформаційно-аналітичного забезпечення та наукового супроводження кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України.

2. Методологічним інструментарієм проведення дослідження стали: 1) універсальні гносеологічні принципи (всебічності і повноти, об'єктивності, історизму, єдності теорії й практики); б) положення наукових теорій, зокрема правоохоронної діяльності, професійної діяльності, запобіжної діяльності тощо; 3) методологічні підходи, а саме: синергетичний, діалектичний, системний, комплексний, аксіологічний; 4) загальнонаукові й конкретно-наукові методи пізнання.

Серед загальних методів дослідження у дисертації використано методи аналізу та синтезу, що дозволили з'ясувати суттєві ознаки досліджуваних категорій, серед яких кримінологічна діяльність, суб'єктний склад Державної кримінально-виконавчої служби України тощо, а також здійснити їх поділ на частини та види; методи індукції та дедукції – дозволили зробити висновки про сутність кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України та сформулювати уявлення про кримінологічну діяльність Державної кримінально-виконавчої служби України на основі судження про окремі її елементи; за допомогою історико-правового методу з'ясовано стан наукових

досліджень кримінологічної діяльності загалом та кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України зокрема; системно-структурний метод став основою пізнання внутрішньої будови кримінологічної діяльності ДКВС як складного правового явища та дозволив з'ясувати зв'язки між окремими її елементами (розділи 3 та 4); функціональний метод використано при з'ясуванні основних напрямів здійснення кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України, тобто її функцій. До спеціально-наукових методів пізнання віднесено формально-догматичний метод – надав можливість сформулювати дефініцію поняття кримінологічна діяльність Державної кримінально-виконавчої служби України та з'ясувати її характерні риси; порівняльний метод – при визначенні спільного, схожого та відмінного кримінологічної діяльності ДКВС з подібною діяльністю інших суб'єктів, наділених державно-владними повноваженнями, а також кримінологічної діяльності з суміжними поняттями, серед яких правоохоронна діяльність, запобіжна діяльність тощо; за допомогою компаративістського методу (методу порівняльного правознавства) співставлено кримінологічну діяльність, що здійснюється пенітенціарними установами та органами в Україні та деяких європейських державах; при підготовці рекомендацій та пропозиції щодо вдосконалення національного законодавства з питань здійснення кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України, використано метод правового моделювання; при вивченні емпіричної бази досліджено використано соціологічні методи.

3. Встановлено структуру кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України – структура кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України являє собою взаємозв'язок її складових частин (елементів), сукупність яких утворює внутрішню будову цього явища правової дійсності. Невід'ємними елементами кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України є: суб'єкти, об'єкти, дії (заходи), засоби та форми діяльності. Основними засобами здійснення кримінологічної практичної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України є норми права, що містяться в нормативно-правових актах різних рівнів правового регулювання, а також методи, які сприяють досягненню мети кримінологічної діяльності. До основних нормативно-правових актів, що регулюють кримінологічну діяльність Державної кримінально-виконавчої служби України слід віднести: Кримінально-виконавчий кодекс України від 11.07.2003, Закон України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» від 23.06.2005, Закон України «Про пробацію» від 05.02.2015, Наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань» від 28.08.2018 № 2823/5 та деякі інші. Під методами кримінологічної діяльності ДКВС України слід розуміти сукупність передбачених

законодавством прийомів і способів досягнення мети такої діяльності. Ними є методи переконання, заохочення та примусу. Доведено, що кримінологічна діяльність Державної кримінально-виконавчої служби України здійснюється у двох формах: а) правова форма – це кримінологічна діяльність, яка пов'язана зі здійсненням юридично значущих дій (наприклад, видання управлінських чи організаційно-розпорядчих правових актів (наказів); застосування норм кримінально-виконавчого права; укладання юридичних договорів тощо); б) не правова форма – здійснення організаційних заходів та матеріально-технічних операцій (наприклад, проведення засідань, нарад, наукових конференцій, надання методичної допомоги; підготовка інформаційних матеріалів та документів; висвітлення інформації в ЗМІ та ін.).

4. Сформульовано поняття і види кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України, зокрема встановлено, що обсяг кримінологічної діяльності наповнюють запобіжні, наглядові, контрольні та управлінські заходи, метою вжиття яких є виявлення детермінант вчинення злочинів та їх усунення.

Доведено, кримінологічна діяльність Державної кримінально-виконавчої служби України: 1) являє собою сукупність заходів аналітичного, координаційного, виховного, запобіжного, контрольного, організаційного, управлінського, наглядового, методичного, інформаційного та освітнього характеру, що спрямовані на окремі групи та конкретних осіб; 2) має ознаки правоохоронної (реалізує правоохоронну функцію держави) та є різновидом юридичної правозастосовної діяльності, що здійснюється правовими засобами і методами з використанням кримінологічних технологій; 3) реалізується суб'єктами, наділеними державно-владними повноваженнями на спеціально-кримінологічному, індивідуальному, віктимологічному рівнях; 4) об'єктом її впливу є засуджені особи та персонал органів та установ Державної кримінально-виконавчої служби України; 5) є професійною діяльністю, оскільки її здійснення забезпечується фахівцями, які володіють спеціальними кримінологічними знаннями і навиками у сфері виконання покарань, а також мають досвід у цій сфері; 6) можливими формами її здійснення є практична, наукова та освітня діяльність; 7) її завданнями є усунення, ослаблення, нейтралізація чинників, що спричиняють вчиненню кримінальних правопорушень, перешкоджання здійсненню злочинного наміру, припинення розпочатої злочинної діяльності, а кінцевою метою – створення безпечних умов співіснування засуджених та персоналу.

5. Дослідження механізм реалізації кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України дало підстави стверджувати про те, що механізмом реалізації кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України доцільно розуміти систему взаємозалежних правових елементів Державної кримінально-виконавчої служби України, яка

спрямована на забезпечення безпеки суспільства шляхом виправлення та ресоціалізації засуджених та запобігання вчинення нових кримінальних правопорушень серед останніх. В свою чергу, ефективність механізму реалізації кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України досягається шляхом реалізації мети кримінально-виконавчої діяльності із найменшими для останньої витратами.

6. Дослідження наукових засад здійснення кримінологічного моніторингу Державною кримінально-виконавчою службою України дозволило вести мову про таке. Під кримінологічним моніторингом запропоновано розуміти форму кримінологічної діяльності, спрямовану на оптимізацію системи протидії злочинності, що полягає у безперервному спостереженні за злочинністю та пов'язаними з нею явищами, виявленні характеру, тенденцій і закономірностей в їх розвитку, обробленні, узагальненні, оцінці отриманої інформації.

Доведено, що кримінологічний моніторинг та моніторинг криміногенної ситуації не є тотожними поняттями, адже перший являє собою більш широке за обсягом поняття, що охоплює моніторинг криміногенної ситуації (під яким розуміється система постійного спостереження, змістом якої є збирання, аналіз та оцінка факторів, що формуються на момент вчинення кримінального правопорушення). У ході проведення кримінологічного моніторингу суб'єкт має дотримуватись ряду принципів, серед яких: принцип законності (кримінологічна інформація має бути отримання виключно законними шляхами), принцип достовірності; принцип добросовісності (Державна кримінально-виконавча служба України, як суб'єкт моніторингу, повинна чітко керуватись визначеними засадами та принципами проведення даного напрямку діяльності), принцип відповідності та актуальності (суб'єкт отримує від пенітенціарних установ та інших органів лише актуальну інформацію), принцип обов'язкового врахування (отримані внаслідок проведення кримінологічного моніторингу результати повинні бути враховані в подальшій діяльності).

Реалізація кримінологічного моніторингу Державною кримінально-виконавчою службою України має включати у себе наступні стадії: 1) підготовча (полягає у визначенні об'єкта дослідження, методів, завдань, засобів, алгоритму тощо); 2) отримання первинної інформації (полягає в отриманні достовірної інформації); 3) аналізу та обробки інформації про процеси та явища, що впливають на розвиток факторів, пов'язаних з об'єктами вивчення. 4) підсумкова (підведення підсумків кримінологічного моніторингу, створення відповідних прогнозів та проєктів, спрямованих на підвищення ефективності протидії злочинності).

7. Взаємодія Державної кримінально-виконавчої служби України з іншими суб'єктами протидії злочинності є частиною суспільних відносин, що здійснюється у законний спосіб та виникає між рівними за своїми правами та

обов'язками суб'єктами (два та більше), виражається у виконанні узгоджених за завданням, місцем, часом та способом дій, спрямованих на протидію злочинності.

Доведено, що Державна кримінально-виконавча служба України взаємодіє в питаннях протидії злочинності зі спеціальними (Національна поліція України, Служба безпеки України, Національна гвардія України та інші правоохоронні органи) та загальними суб'єктами (органи місцевого самоврядування, громадськість, заклади освіти, ЗМІ, релігійні організації тощо).

8. Аналіз зарубіжного досвіду кримінологічної діяльності пенітенціарних установ (Азербайджанська Республіка, Республіка Вірменія, Грузія, Республіка Казахстан, Латвійська Республіка, Республіка Болгарія, Республіка Польща, скандинавські країни та ін.) дозволив доповнити пропозиції щодо модернізації вітчизняного законодавства в частині реалізації Державною кримінально-виконавчою службою України кримінологічного напрямку своєї діяльності.

9. В ході дослідження інформаційно-аналітичного забезпечення та наукового супроводження кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України було встановлено, що під інформаційно-аналітичним забезпечення кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України доцільно розуміти – здійснення державної політики у сфері боротьби зі злочинністю, яка спрямована на задоволення інформаційних потреб Державної кримінально-виконавчої служби України та/або діяльність уповноважених суб'єктів Державної кримінально-виконавчої служби України щодо збирання, обробки та використання відомостей щодо обвинувачених (підсудних), засуджених, виправданих та осіб, судимість яких знята або погашена.

Встановлено, що вдосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України доцільно здійснювати у наступних напрямках: підвищення матеріально-технічного забезпечення та наукового супроводження; залучення до інформаційно-аналітичної діяльності досвідчених фахівців у галузі інформаційних технологій; забезпечення належного рівня безпеки інформаційних баз даних; актуалізація нормативно-правової бази шляхом внесення змін та доповнень тощо.

Констатовано, що інформаційно-аналітичне забезпечення кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України залежить від наукового супроводження останньої. Разом зі тим, обґрунтовано, що прийняття постанови «Про затвердження Положення про Національну електронну науково-інформаційну систему» зможе позитивно вплинути на наукове супроводження державної політики у сфері боротьби зі злочинністю

загалом, та наукове супроводження кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України зокрема.

10. Запропоновано внести наступні зміни до чинного законодавства:

- викласти ч. 1 ст. 1 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» у наступній редакції:

«Стаття 1. Завдання Державної кримінально-виконавчої служби України

1. Завданнями Державної кримінально виконавчої служби є:

1) реалізація державної політики у сфері виконання кримінальних покарань та пробації, за допомогою визначення основних напрямів діяльності міжрегіональних територіальних органів з питань виконання кримінальних покарань Міністерства юстиції України, установ виконання покарань, слідчих ізоляторів, воєнізованих формувань, навчальних закладів, підприємств установ виконання покарань, інших підприємств, установ та організацій, утворених для забезпечення виконання завдань Державної кримінально-виконавчої служби України;

2) внесення пропозицій щодо забезпечення формування державної політики у сфері виконання кримінальних покарань та пробації;

3) забезпечення формування системи наглядових, соціальних, виховних та профілактичних заходів, які застосовуються до засуджених та осіб, узятих під варту;

4) контроль за дотриманням прав людини і громадянина, вимог законодавства щодо виконання і відбування кримінальних покарань, реалізацією законних прав та інтересів засуджених та осіб, узятих під варту»;

5) протидія злочинності, забезпечення правопорядку в установах виконання покарань, слідчих ізоляторах і на прилеглих до них територіях;

6) взаємодія з питань забезпечення запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою та виконання покарань у вигляді позбавлення волі з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, благодійними і релігійними організаціями, міжнародними організаціями».

- абзац 1 ч. 1 ст. 2 Закону України від 23.12.1993 р. № 3781-XII «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» викласти у наступній редакції:

«1. Правоохоронні органи - органи прокуратури, Національної поліції, служби безпеки, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, Державної кримінально-виконавчої служби України, Національне антикорупційне бюро України, органи охорони державного кордону, Бюро економічної безпеки України, органи державного фінансового контролю, рибоохорони, державної лісової охорони, інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції».

- п. «д» ч. 3 ст. 5 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» викласти в наступній редакції:

«д) органи і установи Державної кримінально-виконавчої служби України».

- включити до КВК України ст. 126¹ «Право засуджених до позбавлення волі на здобуття вищої освіти» в наступній редакції:

«1. У колоніях відповідно до законів України «Про освіту» та «Вищу освіту» забезпечується можливість отримання засудженими до позбавлення волі вищої освіти в дистанційній формі.

2. На період проходження екзаменаційних сесій та атестацій засуджені, які навчаються у закладах вищої освіти, звільняються від роботи на строк, передбачений законодавством. Заробітна плата їм за цей період не нараховується, харчування надається безоплатно.

3. Навчання засуджених у закладах вищої освіти заохочується і враховується при визначенні ступеня їхнього виправлення.

4. Порядок здійснення практичної підготовки засуджених до позбавлення волі, які навчаються у закладах вищої освіти, регламентується відповідно до ст. 51 Закону України «Про вищу освіту».

При цьому, важливо внести відповідні зміни до названої вище ст. 51 Закону України «Про вищу освіту» шляхом включення до її змісту ч. 4, в якій регламентувати порядок проходження практичної підготовки засудженими до позбавлення волі з урахуванням відповідних обмежень (наприклад, шляхом створення при Державній кримінально-виконавчій службі спеціальних підприємств, установ та організацій, або ж шляхом закріплення обов'язку проходження практичної підготовки після звільнення з місць позбавлення волі тощо).

- до ч. 2 ст. 11 «Пенітенціарна пробація» Закону України «Про пробацію» додати пункт наступного змісту:

«наданні іншої допомоги, спрямованої на соціальну адаптацію після звільнення».

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографія:

1. Спільник С.І. Кримінологічна діяльність Державної кримінально-виконавчої служби України України: монографія. Дніпро: Видавець Біла К.О., 2021. 396 с.

Статті у наукових фахових виданнях України:

2. Спільник С.І. Об'єкт кримінологічного моніторингу в контексті діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. Випуск 2. Том 2. С. 111–115.

3. Спільник С.І. Сутність взаємодії суб'єктів протидії злочинності та її обов'язкові атрибути. *Юридична наука*. 2019. №11. Том 2. С. 177–181.

4. Спільник С.І. Досвід Азербайджанської Республіки в частині кримінологічної діяльності пенітенціарних установ. *Юридична наука*. 2020. № 7. С. 190–193.

5. Спільник С.І. Методологічний інструментарій дослідження кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України. *Юридична наука*. 2020. № 8. С. 202–206.

6. Спільник С.І. Структура кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України. *Юридична наука*. 2020. № 9. С. 177–180.

7. Спільник С.І. Елементи кримінологічної діяльності, що здійснюється Державною кримінально-виконавчою службою України. *Юридична наука*. 2020. № 10. С. 209–213.

8. Спільник С.І. Стан наукових досліджень кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України. *Юридична наука*. 2020. № 11. С. 222–226.

9. Спільник С.І. Поняття кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України. *Юридична наука*. 2020. № 12. С. 312–317.

10. Спільник С.І. Наукові засади здійснення кримінологічного моніторингу Державною кримінально-виконавчою службою України. *Юридична наука*. 2019. №6. Том 2. С. 145–148.

11. Спільник С.І. Механізм правового регулювання як обов'язковий елемент кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України. *Юридична наука*. 2019. № 12. Том 2. С. 100–105.

12. Спільник С.І. Взаємодія пенітенціарної та освітньої систем в контексті профілактики злочинності. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2021. № 3 (73). С. 166–170.

13. Спільник С. І. Напрямки взаємодії Державної кримінально-виконавчої служби зі ЗМІ та релігійними організаціями в питанні протидії злочинності. *Правові новели*. 2021. № 14. С. 155–159.

14. Спільник С. І. Інформаційно-аналітичне забезпечення кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України. *Правова позиція*. 2021. № 3(32). С. 202–206.

15. Спільник С. І. Кримінологічна діяльність Державної кримінально-виконавчої служби України як окремих напрямків державної політики у сфері боротьби зі злочинністю. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2021. № 51. С. 181–185.

16. Спільник С. І. Механізм реалізації кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України. *Право і суспільство*. 2021. № 6. С. 112–116.

17. Спільник С. І. Співвідношення державної та публічної політики через кримінологічну діяльність Державної кримінально-виконавчої служби України. *Приватне та публічне право*. 2021. № 4. С. 155–160.

***Статті у наукових періодичних виданнях інших держав
з напрямку, з якого підготовлено дисертацію:***

18. Спильнык С. Сущность мониторинга как формы криминологической деятельности субъектов противодействия преступности. *Право и Закон*. 2021. № 1. С. 117–121.

19. Спильнык С. Взаимодействие государственной уголовно-исполнительной службы Украины с органами местного самоуправления, неправительственными организациями, общественностью в вопросе противодействия. *Право и Закон*. 2021. № 2. С. 211–216.

20. Спильнык С. Опыт Армении и Казахстана в части криминологической деятельности пенитенциарных учреждений. *Право и политика*. 2021. № 1. С. 81–86.

21. Спильнык С. Эффективность Государственной уголовно-исполнительной службы Украины и ее измерение. *Право и политика*. 2021. № 2. С. 118–116.

Праці апробаційного характеру:

22. Спільник С.І. Заходи, що вживаються органами та установами державної кримінально-виконавчої служби України при здійсненні кримінологічної діяльності // Пріоритетні напрямки розвитку правової системи України. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ 14-15 листопад 2018 року). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2018. С. 34–36.

23. Спільник С.І. Об'єкт кримінологічної діяльності державної кримінально-виконавчої служби України // Проблемні питання, досягнення та інновації фундаментальних та прикладних досліджень: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, Україна, 09–10 лютого 2019 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2019. С. 38–40.

24. Спільник С.І. Засоби та форми здійснення кримінологічної діяльності державної кримінально-виконавчої служби України // Пріоритети розвитку юридичних наук у XXI столітті: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, Україна, 17–18 липня 2019 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2019. С. 56–58.

25. Спільник С.І. Співробітництво Державної кримінально-виконавчої служби України з національною поліцією України в питанні протидії злочинності // Виклики сучасності та наукові підходи до їх вирішення: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 12–13 серпня 2020 р. Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2020. С. 32–34.

26. Спільник С.І. Кримінально-виконавча підсистема як змістовний елемент державної політики у сфері боротьби зі злочинністю. Сучасні правові системи світу в умовах глобалізації: реалії та перспективи: Міжнародна науково-практична конференція, м. Київ, 15–16 вересня 2020 р. К.: Науково-дослідний інститут публічного права, 2020. С. 60–63.

27. Спільник С.І. Окремі питання взаємозв'язку кримінально-правової та кримінально-виконавчої політики у сфері боротьби зі злочинністю // Науково-практичні засади розвитку наукової думки на сучасному етапі державотворення: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 22–23 вересня 2021 р. – Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2021. С. 22–24.

АНОТАЦІЇ

Спільник С. І. Теоретико-прикладні засади кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук (доктора наук) за спеціальністю 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» (081 – Право). – Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Дніпро, 2021.

Дисертація є одним з перших монографічних досліджень, у якій з використанням сучасних методів пізнання, урахуванням новітніх досягнень правової науки досліджено проблемні питання кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України та сформульовано авторське бачення шляхів їх вирішення.

У дисертації охарактеризовано охарактеризувати кримінологічну діяльність Державної кримінально-виконавчої служби України як об'єкт наукових досліджень; визначено методологію дослідження кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України; встановлено структуру кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої

служби України; сформульовано поняття і види кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України; досліджено механізм реалізації кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України; описано наукові засади здійснення кримінологічного моніторингу Державною кримінально-виконавчою службою України; визначено взаємодію Державної кримінально-виконавчої служби України з іншими суб'єктами протидії злочинності; охарактеризовано зарубіжний досвід кримінологічної діяльності пенітенціарних установ; встановлено критерії ефективності кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України; розкрито сутність інформаційно-аналітичного забезпечення та наукового супроводження кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України.

Ключові слова: кримінологія, кримінально-виконавче право, виконання покарань, злочинність, органи та установи виконання покарань, юридична діяльність, кримінологічна діяльність, кримінологічний моніторинг, запобігання кримінальним правопорушенням.

Спильник С. И. Теоретико-прикладные основы криминологической деятельности Государственной уголовно-исполнительной службы Украины. – Квалификационный научный труд на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук (доктора наук) по специальности 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право» (081 – Право). – Днепропетровский государственный университет внутренних дел, Днепр, 2021.

Диссертация является одним из первых монографических исследований, в которой с использованием современных методов познания, учетом новейших достижений правовой науки, исследованы проблемные вопросы криминологической деятельности Государственной уголовно-исполнительной службы Украины и сформулировано авторское видение путей их решения.

В диссертации охарактеризовано охарактеризовать криминологическую деятельность Государственной уголовно-исполнительной службы как объект научных исследований; определена методология исследования криминологической деятельности Государственной уголовно-исполнительной службы Украины; установлена структура криминологической деятельности Государственной уголовно-исполнительной службы Украины; сформулированы понятия и виды криминологической деятельности Государственной уголовно-исполнительной службы Украины; исследован механизм реализации криминологической деятельности Государственной уголовно-исполнительной службы Украины; описаны научные основы осуществления криминологического мониторинга Государственной уголовно-

исполнительной службой Украины; определено взаимодействие Государственной уголовно-исполнительной службы Украины с другими субъектами противодействия преступности; охарактеризованный зарубежный опыт криминологической деятельности пенитенциарных учреждений; установлены критерии эффективности криминологической деятельности Государственной уголовно-исполнительной службы Украины; раскрыта сущность информационно-аналитического обеспечения и научного сопровождения криминологической деятельности Государственной уголовно-исполнительной службы Украины.

Ключевые слова: криминология, уголовно-исполнительное право, исполнение наказаний, преступность, органы и учреждения исполнения наказаний, юридическая деятельность, криминологическая деятельность, криминологический мониторинг, предотвращение уголовных правонарушений.

Spilnyk S. I. Theoretical and applied principles of criminological activity of the State Penitentiary Service of Ukraine. – *The qualification scientific work published as manuscript.*

The Thesis for Scientific Degree of Doctor of Law (Dr. hab.), Specialty 12.00.08 «Criminal Law and Criminology; Criminal Executive Law» (081 – Law). – Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs, Dnipro, 2021.

The dissertation is one of the first monographic researches in which with use of modern methods of cognition, taking into account the latest achievements of legal science problematic questions of criminological activity of the State penitentiary service of Ukraine are investigated and the author's vision of ways of their decision is formulated.

In the dissertation it is characterized to characterize criminological activity of the State penitentiary service of Ukraine as object of scientific researches; the methodology of research of criminological activity of the State penitentiary service of Ukraine is determined; the structure of criminological activity of the State Penitentiary Service of Ukraine has been established; the concept and types of criminological activity of the State Penitentiary Service of Ukraine are formulated; the mechanism of realization of criminological activity of the State penitentiary service of Ukraine is investigated; the scientific principles of criminological monitoring by the State Penitentiary Service of Ukraine are described; the interaction of the State Penitentiary Service of Ukraine with other subjects of counteraction to crime is determined; the foreign experience of criminological activity of penitentiary institutions is characterized; criteria for the effectiveness of criminological activities of the State Penitentiary Service of Ukraine have been established; the essence of information-analytical support and scientific support of criminological activity of the State Penitentiary Service of Ukraine is revealed.

In particular, based on the analysis of theoretical principles, legal regulation and practical solution of the State Penitentiary Service of Ukraine tasks in the field of crime prevention, created a theoretical concept of its criminological activities, based on the idea that the main tasks of protection interests of the individual, society and the state by creating conditions for correction and re-socialization of convicts, prevention of new criminal offenses by both convicts and others, determination of the organization and activities of penitentiary bodies and institutions should be done exclusively by laws of Ukraine.

Criminological activity of the State Criminal-Executive Service of Ukraine is defined as a set of measures of analytical, coordination, educational, preventive, control, organizational, managerial, supervisory, methodological, informational and educational nature used by entities endowed with special powers. criminological, individual, victimological levels in relation to convicts and personnel of bodies and institutions of execution of punishments for elimination, weakening, neutralization of the factors causing criminal offenses, obstruction of realization of criminal intent, termination of the begun criminal activity, legal education of persons and crimes.

The functions of each subject of criminological activity of the State Penitentiary Service of Ukraine are determined - the Department for Execution of Criminal Punishments, interregional territorial bodies for execution of criminal punishments of the Ministry of Justice of Ukraine, penitentiary bodies and institutions, pre-trial detention centers, probation centers and educational institutions, belonging to the sphere of management of the State Penitentiary Service of Ukraine (control, preventive, organizational, coordination, normative, methodological, educational, social and educational, resocialization, information and analytical; supervisory; law enforcement; legal explanatory).

Based on the study of positive foreign experience, positions of scientists and the study of the empirical base, developed a number of changes to legislation and other regulations that can positively affect the criminological activities of the State Penitentiary Service of Ukraine (given in the conclusions).

Argued that the essence of information and analytical support of criminological activities of the State Penitentiary Service of Ukraine is to implement a policy in the fight against crime, which aims to meet the information needs of the service and / or the activities of its authorized entities to collect, process and use information on accused (defendants), convicts, acquitted and persons whose convictions have been revoked or expunged.

It is proved that criminological monitoring and criminogenic situation monitoring are not identical concepts, as the former is a broader concept that covers criminogenic situation monitoring (which means a system of continuous monitoring, the content of which is the collection, analysis and evaluation of factors the moment of commission of a criminal offense). During the criminological monitoring, the subject must adhere to a number of principles, including: the principle of legality

(criminological information should be obtained only by legal means), the principle of reliability; the principle of good faith (the State Penitentiary Service of Ukraine, as a subject of monitoring, must be clearly guided by certain principles and principles of this area of activity), the principle of compliance and relevance (the subject receives only relevant information from prisons and other bodies), the principle mandatory consideration (the results obtained as a result of criminological monitoring should be taken into account in further activities).

Implementation of criminological monitoring by the State Penitentiary Service of Ukraine should include the following stages: 1) preparatory (is to determine the object of study, methods, tasks, tools, algorithm, etc.); 2) obtaining primary information (is to obtain reliable information); 3) analysis and processing of information about processes and phenomena that affect the development of factors related to the objects of study. 4) final (summarizing the results of criminological monitoring, creation of appropriate forecasts and projects aimed at improving the effectiveness of combating crime).

Key words: criminology, criminal executive law, execution of punishments, crime, bodies and institutions of execution of punishments, legal activity, criminological activity, criminological monitoring, prevention of criminal offenses.